

Catedra de istoria medicinei a I.M.F. din Tg.-Mureș (Cand.: Conf. Spielmann József)

DIN ISTORIA SPITALULUI DIN TG.-MUREȘ *

Halász Boriska

„E firesc lucru ca bătrâni să-și aducă aminte cu bucurie de cele petrecute în vîrsta plină de muncă a tinereții, întocmai după cum, de așîderea, omul ajuns în nenorocire, se gîndește cu placere la vremurile dispărute, cînd s-a simțit fericit” (1). Cu aceste cuvinte își începe Szotyori József (1767--1833) lucrarea despre istoricul spitalului din Tg.-Mureș pentru a face cunoscută „pe seama posterității”, minunata fruda insulețită din care s-a născut acest așezămint de vindecare, „unde suferinzi au prînit alinare iar bolnavii tămăduire”.

Pînă în timpul lui Szotyori József, adică pînă la începutul secolului al XIX-lea, în orașul nostru nu a fost nici un institut spitalicesc, ci numai o bolniță, al cărei caracter era mai degrabă acela de azil pentru oamenii săraci. Cuvintele lui Szotyori arată și ele că „spital, în înțelesul mai strîns al cuvîntului, adică o instituție care să slujească numai vindecarea bolnavilor, nu a existat pînă la 1812 nici în Tg.-Mureș și nici în Ardeal” (2).

Szotyori József a proiectat înființarea unui spital civil pentru îngrijirea bolnavilor. El și-a terminat studiile de medicină la Viena. A avut prilejul să cunoască ideile iluministe nu numai în străinătate, ci și aici, la Tg.-Mureș, în orașul Societății pentru înnoirea limbii. După Revoluția franceză și în epoca terorii polițienești a Habsburgilor, militanții progresiști au luptat pe două linii pentru libertatea și propășirea națiunii lor. Înnoitorii limbii naționale au făcut parte din rîndurile adepților noilor idei. Intelectualii ardeleni progresiști au luptat pentru știința autonomă și pentru îmbunătățirea condițiilor igienice. Ideea întemeierii unui spital la Tg.-Mureș, ca instituție independentă de sfera confesională, și ocupîndu-se exclusiv cu vindecarea bolnavilor, s-a vîdit în cadrul Societății pentru înnoirea limbii (3).

Szotyori József a fost adept al acestei societăți. Ca medic el a văzut că înființarea unui spital poate fi foarte folositoare pentru ameliorarea situației igienice a poporului sărac, deoarece asistența medicală era cu desăvîrșire nesatisfăcătoare. Szotyori și-a închinat toate puterile binelui obșlesc. El este unul dintre primii adepți și popularizatori ai vaccinării ienneriene. Dintre lucrările sale științifice, se remarcă „Scurt catechism dietetic” (1830). Faptul că el a scris această lucrare pentru școlile elementare de la sate și orașe, e o mărturie a convingerilor sale iluministe, progresiste.

Cea mai importantă și mai frumoasă operă a lui Szotyori rămîne însă întemeierea spitalului din Tg.-Mureș. El a fost primul care a pus în discuție planul înființării acestui spital. Szotyori se stabilește la Tg.-Mureș în anul 1801. Scurt timp după aceea, ideea întemeierii unui spital îl preocupă în așa măsură, încît el discută această problemă cu doi prieteni ai săi, cu profesorul Antal János și cu Nemes György, magistratul orașului. În anii următori, activitatea lui Szotyori se bucură mai cu seamă de sprijinul nobililor progresiști în primul rînd, de acela al lui Teleki Domokos. Teleki Domokos era minerolog, fiind ca și profesorul Antal János, membru al Societății pentru înnoirea limbii. Avînd de partea sa opinia cercurilor progresiste, Szotyori a dorit

* *Fragmente dintr-o monografie mai amplă*

să organizeze, înainte de toate, o colecție publică. Pentru aceasta a solicitat o subvenție de stat. El a trebuit să lupte ani de-a rândul ca să-și poată duce la îndeplinire gândul. Pînă la 1806, speriinul pe care l-a primit a fost destul de neînsemnat. În anul acela, contesa Korda Zsuzsanna lasă ca moștenire pe seama spitalului ce urma să se înființeze casa ei din Tg.-Mureș.

Mai tirziu însă ea a regretat acest gest „generos” și a dăruit spitalului doar 4.000 de fiorini, sumă care în urma devalorizării din 1806, nu a mai reprezentat aproape nimic.

Dar greutățile nu l-au descurajat pe Szotyori, ci dimpotrivă, i-au oțelit voința. În decembrie 1807, el înaintează o cerere consiliului orașenesc. Iată ce spune în această cerere:

„Stimate domnule primar! Stimat consiliu nobiliar!

Fiecare funcționar, fiecare cetățean este obligat să contribuie cu toate puterile sale la propășirea orașului; presupunînd că, Dvs. stimatei domni, sînteți pătrunși de acest nobil simțămînt patriotic, înainteaz o cerere în care mă străduiesc să înfățișez un lucru merit să fie spre cinstea, podoaba și mai cu seamă, spre folosul și liniștea nobilului nostru oraș, adică vreau să înfățișez puțința înființării unui spital. Dacă cererea pe care o prezint ar avea lipsuri, plenul are libertatea să schimbe, să adauge, important este numai ca lucrul să nu fie împiedicat. Binevoii stimatei domni, să luați în cercetare această cerere, cumpăniți-o, și dacă socotiți că e potrivita, accordați-i importanța ce se cuvine treburilor de folos obșteșc, și purcedeți cu toata nazuința pentru îndeplinirea scopului” (4).

Planul inițial al lui Szotyori a fost acela ca vechea bolniță să fie transformată într-un așezămînt spitalicesc, deoarece în felul acesta bazele materiale existente ar fi putut ușura înființarea spitalului. În același timp, a solicitat să se aprobe organizarea colecției publice pentru amplificarea, transformarea și modernizarea spitalului.

După ce l-a examinat, comisia trimisă de consiliul orașenesc, dîndu-și incuviințarea, a înaintat planul lui Szotyori guvernului ardelean, cu următoarea justificare: toți aceia care dintr-o pricină sau alta se află în popas prin acest oraș (5), suferind de orice boală grea și neavînd sălaș și banii trebuincioși pentru vindecarea lor, precum și locuitorii băștinași, la fel ca și slugile domnilor, și mai cu seamă aceia care sînt în prada unor molime primejdioase, vor fi primiți în spital fără deosebire de stare socială și religie, în măsura în care mărimea spitalului îngăduie acest lucru (6).

Consiliu orașenesc a vrut să întrebuințeze clădirea vechiului „spital” pentru înțemeierea noului spital, dar luînd în considerare drepturile vechii bolnițe, a acceptat o soluție de compromis, hotărînd ca fondurile acesteia să fie destinate numai pentru îngrijirea bolnavilor reformați și catolici. „În ceea ce privește însă fondurile constituite recent, să se respecte dispoziția fundațiilor, iar atunci cînd nu ar exista nici o dispoziție de acest fel, în legătură cu donațiile lor, se vor împărțași din beneficiul acestor donații, toți bolnavii fără deosebire de gen și religie” (7).

Prin urmare, consiliul orașenesc a mutilat proiectul lui Szotyori și, în locul spitalului care inițial trebuia să fie lipsit de caracter religios și confesional, a vrut să înființeze două fonduri. Luînd în considerare caracterul general al spitalului, consiliul orașenesc, pentru obținerea ajutorului material, s-a adresat guvernului ardelean, cerîndu-i să „aprobe ca, în acest scop orașul să poată triumfa în țara doi delegați care să efectueze colecția” (8). Întemeierea spitalului se amîna de doi ani, Szotyori și adepții săi porniseră primele acțiuni de colecție, dar guvernul ardelean întîrzie să raspundă

Fajă de această situație, consiliul orașenesc din Tg.-Mureș a promis, în luna decembrie a anului 1808, 100.000 de cărămizi, 100 de care de nisip, 100 de galeți de var, 100 de zidari, 100 de sarcini de lemne pentru chei și 10.000 de țigle. Dar toată această generozitate plină de zel nu a fost decît o însuflețire de moment și nimic din ceea ce s-a promis nu s-a împlinit.

Sub influența exercitată de nobilii și intelectualii progresiști, dieta ardeleană din anul 1810 a fost silită ca în sfîrșit să trimită a comisiune în chestiunea spitalului ce urmează să fie întemeiat pentru bolnavii din toată țara” (9). Deocamdată, dieta hotărăște să se înființeze atît la Cluj cit și la Tg.-Mureș cite un spital. Datorită

propunerilor pe care le facuse, Szotyori ajunge membru în comisia centrală a spitalelor. Iată ce spune procesul verbal al dieiei: „întrucât pentru rezolvarea acestei probleme se cere și știința medicală, consiliul de direcție este rugat ca dintre medicii cu diplomă de doctor să-i delege pe lângă deputație, pe Pataky Sámuel, Keresztes Elek și Szotyori József” (10).

Astfel, planul lui Szotyori a ajuns în faza realizării. Unul din marile merite ale planului său a fost, pe de o parte acela că el a vrut să introducă mijloace moderne de vindecare și să înființeze un așezământ modern, pentru a veni în ajutorul celor mai săraci oameni ai societății, iar pe de altă parte, ca a vrut să-i ajute pe toți oamenii săraci din Ardeal, indiferent de naționalitatea sau confesiunea lor. Pentru cunoașterea umanismului, a însuflețirii și a modului său de a gândi, sint cu totul caracteristice rindurile cu care Szotyori își încheie cartea despre trecutul spitalului: „Fie acest așezământ asemenea copacului viu care sădii la marginea unei ape, nu-și lăpădă niciodată frunzele, să crească an de an mai mare, și în aceeași măsură în care va crește să alunge sărăcia și nevoile din mijlocul neamului omenească. Binele care a început și la noi în prezent, epoca următoare, mai cultă și mai fericită, să-l înalțe la o înflorire mai frumoasă și la o desăvârșire mai mare! Noi cei care trăim azi putem să pierim, dar lumea și neamul omenească vor dăinui, iar cultura și fericirea omenească vor crește necontenit pe pământ” (11).

Adeptii Societății pentru înnoirea limbii, nobilii progresiști și intelectuali au îmbrățișat cauza înființării spitalului, care, datorită donațiilor strinse, era atât de avansată, încât dieta, în cea de a 144-a ședința pe care a ținut-o în ziua de 13 mai 1811, numește o comisie directorială. Spre deosebire de planul inițial al lui Szotyori, vechea bolniță a rămas, împreună cu tot capitalul ei, să asigure îngrijirea bătrânilor și săracilor reformati și catolici. Așadar, noul așezământ spitalicesc destinat tuturor locuitorilor, a fost înființat complet separat de vechiul spital, în clădirea lui Teleki Domokos, situată în str. Rákóczy. Spitalul a fost inaugurat în ziua de 21 ianuarie 1812. Primii bolnavi au fost Fazekas Zirschke János și Csizmadia Acs István. „Acesta a fost începutul așezămintelor spitalicești în Ardeal. E cu neputința — spune în cartea sa Szotyori — să descriu bucuria pe care am întâlnit-o în casele lui Kemény Sámuel, Teleki Domokos, Teleki Mihály, Teleki József, Toldalagi Mihály, Zeyk Dániel și ale altor domni caritabili, locuitori ai orașului, când au văzut că și în Ardeal — și tocmai aici în Tg.-Mureș, s-a putut deschide, în sfârșit, un așezământ pentru alinarea bolnavilor suferinzi și nenorociți” (12).

În primul an, 1812, în acest spital s-au vindecat 36 de bolnavi, în al doilea an 50, iar în 1830, 255. Această creștere a numărului bolnavilor este nu numai mărțuria renumelui mereu mai temeinic al spitalului, ci constituie, înainte de toate, rezultatul ajutorului acordat de nobilii progresiști și de intelectuali. Pentru a asigura menținerea așezământului „și pentru a se statornici în așa fel încât să poată exista acest institut tinăr” (13), Kemény Sámuel, Teleki Domokos și Teleki József și-au asumat obligația să suporte fiecare timp de 2 luni, cheltuielile de întreținere și de aprovizionare a spitalului, iar Toldalagi Mihály și Zeyk Dániel și-au asumat împreună aceeași obligație pentru timp de o lună. Mai târziu, aceleași persoane au asigurat aprovizionarea bolnavilor timp de 5 luni. Moștenitorii lor au continuat să ajute spitalul prin contribuții bănești.

Clădirea spitalului a ajuns să nu mai fie nici destul de încăpătoare, nici destul de potrivită pentru îngrijirea bolnavilor al căror număr creștea an de an. Din aceasta cauză „nobilul public al orașului” a dăruit spitalului locul viran situat în partea sud-estică a cetății. (Acest teren se afla lângă vechiul grajd de cai, construit din scinduri, și poate fi văzut bine în vechile ilustrații ale orașului.) Cu toate că terenul ar fi fost potrivit, comandamentul militar al cetății nu a permis să se construiască. Astfel, s-a cumpărat o clădire și un teren în colțul străzii Kövesses și Pallás, iar vechiul spital a fost vândut la licitație. Apoi, noului teren ce s-a cumpărat la 8 iunie 1821, i s-a adăugat terenul cumpărat la 23 aprilie 1829. Primul medic al spitalului a fost dr. Horváth Mátyás (pînă în 1817), după el a urmat dr. Gece Dániel (pînă în 1824), apoi Szotyori József, pe care, bolnav fiind, l-a înlocuit dr. Csiki János. Mulți ani în șir magister chirurgical a fost Bojta Miklós. La internare, nu se ținea seama

de naționalitatea, religia sau locul de domiciliu al bolnavilor. Internați cu plată au fost întotdeauna puțini, de cele mai multe ori aceștia erau servitori ai familiilor boierești, pentru care plăteau stăpînii lor. Săracii trebuiau să-și dovedească starea materială prin certificat de pauperitate. În anul 1830, din 255 de bolnavi, 200 au fost vindecați gratuit. Venitul spitalului consta din dobînda capitalului social, și în general din donații. Salariul anual al unui medic era de 200 de fiorini.

Potrivit obiceiului de atunci, în fiecare zi de anul nou se citea, în biserică, darea de seamă a activității spitalului în cursul anului trecut. Dintr-o asemenea dare de seamă știm, de exemplu, că în anul 1830, au fost internați în spital 242 de bolnavi, că din anul 1829 au rămas 14, că în 1830 au fost tratați 255 de bolnavi, dintre care au murit 13, iar 230 au plecat vindecați. În 1831, au rămas în spital 12 bolnavi. După confesiune: 78 catolici, 96 reformați, 4 luterani, 7 unitarieni, 29 uniți, 28 neuniți (14). Așadar, potrivit intenției lui Szotyori, în anul 1830 au fost tratați și romini, 29 de greco-catolici (uniți) și 28 de ortodocși (neuniți). Mai aflăm că străini au fost 104, iocitori u bani 138, bolnavi cu plată 42, tratați gratuit 200" (15).

Toată viața sa, Szotyori a luptat pentru ridicarea poporului și pentru o igienă publică mai bună, ba mai mult, în testamentul său s-a gândit să asigure studiile celorva medici tineri. El și-a dăruit averea și casa Colegiului reformat de atunci cu condiția ca acestea să se vîndă, iar din dobînzile sumei obținute, sa se întrețină doi medici la universitate (16).

Realizarea planului lui Szotyori a avut deci, ca rezultat, înființarea spitalului din Tg.-Mureș. Dar acest spital nu a putut să rezolve decît în parte problemele igienice din ce în ce mai complicate. Cu posibilitățile sale materiale limitate, cu numărul său mic de paturi și cu aprovizionarea sa medicală lacunară spitalul a însemnat foarte puțin în comparație cu necesitățile situației sanitare înapoiate de atunci.

Dăinuirea orînduirii feudale și-a înlăturat peetea și asupra situației sanitare.

Sînt cunoscute următoarele date cuprinse în „Statistica Ardealului”, adunate de Kővári László, între 1840—1850: „Din populația Ardealului (2—300 000) în curs de un an, numai 1650 de persoane se prezintă pentru a primi îngrijire medicală... în total sînt numai 26 de institute spitalicești, care au 194 de paturi... toate aceste așezăminte care ar putea să dea poporului comoditate și îngrijire sînt așa de puține și așa de șubrede” (17). Datele lui Kővári pun de asemenea în lumină posibilitățile și rezultatele spitalului din Tg.-Mureș.

La revoluția burghezo-democrată din 1848 au participat mai mulți medici ardeleni care au luptat cu hotărîre pentru schimbarea relațiilor medicale și igienice. Unul dintre adepții entuziaști ai ideilor revoluționare a fost și Knöpfler Vilmos. De numele întemeietorului spitalului din str. Lenin, se leagă cea de a doua etapă a dezvoltării spitalului din Tg.-Mureș. Knöpfler Vilmos a participat în mod activ la revoluția din 1848. După înfringerea revoluției ajunge la Tg.-Mureș, fiind mai întii medic de județ, iar apoi directorul spitalului.

Knöpfler Vilmos (1815—1882) a fost un medic cu convingeri democratice, bine pregătit profesional, cu vederi largi și un adept al concepției științifice materialiste. El a accentuat importanța răspîndirii științei. După terminarea studiilor făcute la Budapesta și Viena, a plecat în Cehoslovacia, Prusia, Saxonia, Bavaria și Italia Pre-tutindenii, în cursul activității sale medicale, a studiat organizarea spitalelor. În toul muncii sale științifice a știut să adopte o atitudine militantă și în problemele sociale. A subliniat importanța deosebit de mare a igienei publice și a medicinei preventive (18).

Knöpfler a avut inereu în fața ochilor săi spitalele și situația sanitară din țările capitaliste dezvoltate. El a vrut să înapintenească și la noi această situație. Atît activitatea lui cit și dezvoltarea spitalului din Tg.-Mureș au fost îngreunate de faptul că și după înfringerea revoluției, societatea ardeleană a continuat să poarte povara reminențelor feudale și să rămînă sub servitutea Austriei. În Ardeal capitalismul s-a dezvoltat foarte încet chiar și după încheierea compromisului dualist la 1867. Knöpfler a denumit această epocă, epoca despotismului, asupritor și a pasivității na-

ționale (19). El a văzut situația igienică precară din țara noastră și a propagat necesitatea unei mai bune îngrijiri medicale a poporului.

Chiar dacă mai tirziu și mai încet, Tg Mureșul totuși s-a urbanizat puternic în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, numărul locuitorilor săi a crescut. Și la sate populația a sporit, iar rămânerea în urmă a satelor a devenit mai vădită. Knöpfler a văzut marea lipsa de medici în lumea satelor și de aceea a cerut să se formeze imediat medici cu o mai redusă pregătire teoretică, dar cu o experiență practică multilaterală, meniți să se stabilească nu numai la oraș ci și în comunele sărace, avînd pretenții mai modeste (20).

La fel a luptat Knöpfler pentru cauza unei mai bune retribuiri și a unei mai bune pregătiri profesionale a medicilor. Dar Knöpfler deplînge faptul că, potrivit cerurilor conducătoare, alegerea medicilor în serviciile lor de igienă publică depinde exclusiv de voturi fără ca statul să le asigure în chip desăvîrșit capacitățile, iar salariile le sînt fixate în așa fel încît nu pot să trăiască din ele, și intrucit ei nu sînt pensionați în caz de bătrînețe sau incapacitate de muncă, rămîn fără nici un ajutor (21).

Knöpfler a formulat ideea măsurilor preventive „în țara noastră se neglijează domeniul mare și aproape necunoscut al profilaxiei, care numai ea singură, ca primă sarcină a igienei publice de stat, poate să asigure relațiile mai prospere ale înmulțirii poporului nostru cu populație rară și cu forțele în declin” (22).

Concomitent cu dezvoltarea igienei publice el a insistat și asupra necesității dezvoltării orașului. Knöpfler și-a dat seama pe deplin de importanța industrializării din punctul de vedere al dezvoltării orașului și a țării. „Acum, așezările popoarelor culte, dacă luăm în considerare mărimea orașelor lor, bogăția lor și puterea lor, nu mai trebuie judecate după mulțimea turnurilor ci după numărul coșurilor înalte de fabrică” (23)

Ca mai importantă parte a activității lui Knöpfler, militantul pentru ameliorarea igienei publice a orașului în plină dezvoltare, s-a manifestat tocmai în scopul dezvoltării spitalului. Din timpul revoluției de la 1848 nu avem date despre activitatea spitalului din Tg-Mureș. Știm doar atît că imediat după revoluție, s-a hotărît amplificarea spitalului, ținîndu-se seama de numărul foarte mare al „bolilor speciale” (e vorba, probabil, de boli infecțioase și venerice). Autoritățile au hotărît ca pe lângă spital să se înființeze o „sucursală” a spitalului. Dealfel numărul persoanelor care cereau să fie internate în spital crescuse mult. În cele din urmă, conducerea orașului și a spitalului a luat hotărîrea ca în locul vechiului spital să se înființeze un spital nou

În anul 1850, clădirea mică, în stare deteriorată, a spitalului din Tg-Mureș nu corespundea nici cerințelor timpului și nu avea nici o capacitate suficientă din cauza numărului mic de paturi. „Numărul bolnavilor cărora nu li se putea reliza internarea în spital crescuse atît de mult încît nu mai încăpeau în clădire, astfel încît a trebuit să se pună chestiunea construirii unui nou spital sau a cumpărării unei clădiri mai mari, corespunzătoare” (24). Spitalul din str. Spitalului vechi „a cărui amintire nu o mai păstrează decît numele străzii” (25), a fost dat, în 1852, ca locuință, și s-a cumpărat o proprietate în str. Lenin, care s-a anexat la proprietatea moștenită prin succesiunea Korda. În 1853, clădirea existentă pe aceste proprietăți a fost transformată în spital, cu aprobarea, „înaltului guvern al Ardealului”. O bună parte a fondului necesar pentru transformarea clădirii, s-a strîns atît din banii plătiți de comune și din suma ce s-a realizat în urma vînzării vechii clădiri, cit și din contribuții voluntare și din suma ce s-a obținut prin vînzarea materialului rămas, care a fost donat pentru lupta revoluționară din 1848—49. Astfel, în anul 1853 spitalul a fost deschis cu 70 de paturi și 16 săli. (Hints Elek dă mai tirziu cifra de 80 de paturi.) Cu toate că guvernul nu a contribuit aproape de loc la construcția spitalului, totuși, date fiind condițiile de atunci ale regimului despotc, spitalul a trebuit să poarte numele lui Schwarzenberg Carol, guvernatorul civil și militar al Ardealului.

În această perioadă, Knöpfler Vilmos era medicul șef al județului. Nu avem date referitoare la rolul pe care l-a avut el în acțiunea de reconstrucție a spitalului, dar ținînd seama de spiritul care a însuflețit toată activitatea sa, se poate presupune că el a sprijinit această acțiune.

Cu un an mai târziu, în ziua de 8 ianuarie 1854, pe baza unui ordin cezaro-crăiesc, se înființează pe lângă spitalul genera', un spital de ochi cu 12 paturi. Acesta a funcționat timp de 21 de ani, iar în anul 1876 s-a contopit cu spitalul civil.

Numarul de paturi de care dispunea atunci spitalul nu era suficient, astfel încât nu se puteau rezolva chestiunile legate de îngrijirea bolnavilor. Mijloacele materiale ale spitalului erau de asemenea nesigure. Subvenția de stat era mica, iar taxa pe care trebuiau s-o plătească bolnavii era foarte modestă. Knöpfler scrie că din cauza numărului crescând al „proletariatului”, s-a dovedit a fi și mai necorespunzător. La fel, era din ce în ce mai mare și numărul bolnavilor care nu puteau fi internați în spital. Dar și din alte puncte de vedere, spitalul nu mai corespundea, nu avea secții separate, și aprovizionarea cu medicamente era insuficientă.

Knöpfler a văzut că aceste neajunsuri trebuie remediate: „...epoca de azi pretinde cu insistență că pentru prosperitatea și progresul poporului sînt necesare instituții culturale, educative și umaniste... și să se ridice organizarea spitalelor publice la un nivel cit mai desăvîrșit” (26). Sub conducerea lui Knöpfler, se constituie o comisie sanitară, care luînd în considerare organizarea și construcția celor mai bune spitale din străinătate, a înaintat în anul 1879 Ministerului de Interne, un proiect de construcție amănunțit. După un an, a început construirea noii clădiri sub conducerea lui Knöpfler. Conform planului lui Knöpfler, spitalul a fost mărit cu încă patru săli. Astfel modificat, spitalul s-a deschis în 1881, avînd 150 de paturi. Dar planul lui Knöpfler nu s-a realizat decît în parte, deoarece construcția nouă a fost numai o anexă, o adăogire la vechea clădire, astfel încît prin aceasta nu s-au putut rezolva acele probleme, despre care Knöpfler a spus nu odată că: „în Ungaria, spitalele și institutele de vindecare, sînt încă foarte rare și nu corespund cerințelor reale” (27). El nu a putut să se bucure mult timp de rodul muncii sale, deoarece după un an de la întemeierea noului spital, moare.

Acest spital a cărui inaugurare a fost prima în Ardeal, a purtat pecetea situației sociale de atunci. Vechiul spital nu s-a putut amplifica decît prin adăogiri și construcții anexe, deoarece lipsea posibilitatea construirii unui spital nou. În felul acesta, nici odată nu a corespuns exigențelor date. La fel, și mai târziu dezvoltarea lui s-a făcut încet și anevoios. Totuși, acest spital care în fond s-a înființat și s-a dezvoltat datorită contribuțiilor voluntare, a avut un rol important. În secolul trecut, în Ungaria au funcționat trei spitale civile, iar unul din acestea, alături de cel din Bratislava și din Cluj, a fost spitalul din Tg.-Mureș.

Amintirea lui Szotyori József și Knöpfler Vilmos, o păstrează toți aceia care știu să aprecieze lupta nobilă pentru o viață mai bună a omului.

Sosit la redacție: 19 ianuarie 1957.

Note bibliografice:

1. Inceputurile și înființarea spitalului din Tg.-Mureș. Tg.-Mureș, 1833, p. 5;
2. Op. cit. p. 11.;
3. Societatea pentru înnoirea limbii a propagat necesitatea înnoirii limbii naționale. Ea a vrut să ducă în masele populare aplicarea și cunoașterea celor mai noi cuceriri ale științei și s-a ocupat cu colecționarea relicevelor și a monumentelor științifice autohtone. În programul ei un loc important l-au ocupat problemele de igienă. Mulți membri ai societății au fost medici: Mátys, Gyarmati, Nyulas, roinul Piuariu, Gecse Dániel, Soós Márton, Pataky Sámuel, Etienne András; 4. Szotyori, op. cit. p. 13.;
5. Călători în trecere;
6. Op. cit. p. 16.;
7. Op. cit. p. 18.;
8. Op. cit. p. 18.;
9. Op. cit. p. 20.;
10. Op. cit. p. 20.;
11. Op. cit. p. 33.;
12. Op. cit. p. 23.;
13. Op. cit. p. 23.;
14. Op. cit. p. 32.;
15. Op. cit. p. 32.;
16. Medici vestiți din Tg.-Mureș. Krónikák füzetek, 1937 p. s.;
17. Kövári László: Statistica Ardealului, Cluj, 1847, p. 163.;
18. Knöpfler a fost membru al consiliului sanitar pe țară, membru corespondent al societății medicilor din Budapesta și al cercului medical, membru activ al societății literare Kemény Zsigmond din Tg.-Mureș și al mai multor societăți științifice;
19. Knöpfler V.: Discurs la Adunarea naturalistilor din Előpatak 875, p. 10.;
20. Op. cit. p. 10.;
21. Op. cit. p. 10.;
22. Op. cit. p. 10.;
23. Op. cit. p. 12.;
24. Knöpfler V.; Scurtă prezentare a înființării și dezvoltării spitalului din Tg.-Mureș, Tg.-Mureș, 1882, p. 12.;
25. Op. cit. p. 17.;
26. Op. cit. p. 12.;
27. Op. cit. p. 17.